

Nejvyšší soud

Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 671/2017

Datum rozhodnutí: 21. června 2018

Závěr: *I po 1. 1. 2014 platí, že akcesorický závazek zaplatit smluvní pokutu může platně vzniknout pouze mezi osobami, které na sebe vezmou povinnost splnit hlavní závazek. Realitní kancelář jako zprostředkovatel prodeje nemovitostí tak nemá právo na smluvní pokutu jen z toho důvodu, že prodávající a kupující nesplní svůj budoucí závazek uzavřít kupní smlouvu o prodeji nemovitosti.*

Obsah: Účastníci řízení, a to zájemce o koupi na straně jedné a zprostředkovatelka prodeje na straně druhé, uzavřeli smlouvu o rezervaci koupě nemovitosti za určitou kupní cenu. Zájemce o koupi se zavázal složit zprostředkovatelce tzv. rezervační depozitum ve výši 60 000 Kč, což také učinil. Zájemce, v soudním řízení v procesní pozici žalobce, se zavázal nejpozději do skončení rezervační lhůty uzavřít s prodávajícím, insolvenční správkyň, kupní smlouvu. Účastníci se dohodli, že nebude-li kupní smlouva uzavřena do skončení sjednané rezervační lhůty pro překážky na straně zájemce (žalobce), má zprostředkovatelka (v procesní pozici žalované) nárok na smluvní pokutu ve výši rezervačního depozita. Žalobce ve sjednané lhůtě kupní smlouvu neuzavřel, neboť mu nebyl poskytnut hypoteční úvěr na úhradu kupní ceny. Žalovaná mu částku rezervačního depozita nevrátila a ponechala si ji coby smluvní pokutu. Zatímco soud prvního stupně vzal za prokázané, že insolvenční správkyň odmítla splnit příslib daný žalobci, že s bankou uzavře k nemovitosti zástavní smlouvu k zajištění pohledávky z úvěru, a že tudíž k uzavření kupní smlouvy nedošlo pro překážky na straně insolvenční správkyň (žalované), která neposkytla žalobci potřebnou součinnost k jinému způsobu financování koupě, odvolací soud vyšel ze zjištění, že insolvenční správkyň se před uzavřením rezervační smlouvy nezavázala a ani žalobci nedala příslib, že s bankou uzavře zástavní smlouvu ke

zřízení zástavního práva k nemovitosti za účelem získání úvěru. Ani žalovaná takové ujištění žalobci před uzavřením rezervační smlouvy nedala. Z obsahu rezervační smlouvy pak nevyplývá jakýkoli závazek žalované, že poskytne žalobci součinnost k zajištění prostředků na úhradu kupní ceny. Žalobce před uplynutím doby, na kterou byla rezervační doba sjednána, žalované sdělil, že o uzavření kupní smlouvy nemá zájem. Odvolací soud po skutkové stránce uzavřel, že k uzavření kupní smlouvy ve sjednané lhůtě nedošlo pro překážky na straně žalobce, který si včas nezajistil financování koupě nemovitosti. Oproti soudu prvního stupně dovodil, že žalobci vznikla v souladu se zněním rezervační smlouvy povinnost zaplatit žalované sjednanou smluvní pokutu ve výši rezervačního depozita a že žalovaná si je oprávněně ponechala coby smluvní pokutu. Žalobce v dovolání odkazoval na nerespektování dosavadní judikatury Nejvyššího soudu, pokud se odvolací soud nezabýval otázkou platnosti smlouvy o rezervaci koupě nemovitosti uzavřené účastníky řízení z hlediska vynutitelnosti závazku žalobce uzavřít kupní smlouvu s třetí osobou, která nebyla účastníkem rezervační smlouvy, a na to navazující otázkou platnosti ujednání o smluvní pokutě. Nejvyšší soud dovolání vyhověl. Smluvní pokuta není sice podle stávající právní úpravy koncipována jako zajištění dluhu, nýbrž jako jeho utvrzení (ve smyslu posílení postavení věřitele), občanský zákoník však v zásadě převzal institut smluvní pokuty, jak byl vymezen v ustanovení § 544 odst. 1 a 2 zákona č. 40/1964 Sb. účinného do 31. 12. 2013. Smluvní pokuta je i nadále svou povahou vedlejším (akcesorickým) závazkem. Podmínkou platnosti ujednání o smluvní pokutě je tudíž existence hlavního závazku, který má být smluvní pokutou utvrzen. Jinými slovy má-li být závazek k zaplacení smluvní pokuty sjednán platně, musí platně vzniknout (hlavní) závazek, aby mohl být smluvní pokutou utvrzen. Nevznikla-li totiž povinnost plnit, nemůže být ani porušena, a nemůže tak vzniknout ani nárok na zaplacení smluvní pokuty, kterou mělo být splnění povinnosti utvrzeno. Smluvní pokutu mohou

sjednat pouze osoby v postavení věřitele a dlužníka hlavního (utvrzeného) závazku. K uzavření budoucí smlouvy se mohou zavázat pouze účastníci smlouvy, která má být jimi v budoucnu uzavřena; jiný subjekt se sám může zavázat, že do dohodnuté doby uzavře smlouvu, pouze je-li nepřímým zástupcem účastníka budoucí smlouvy. Je-li sjednán závazek uzavřít budoucí smlouvu mezi jinými subjekty, než mezi nimiž má být v budoucnu uzavřena, nejde o závazek, který by byl vynutitelný žalobou na nahrazení projevu vůle (§ 161 odst. 3 o. s. ř.); taková žaloba logicky vzato nepřichází v úvahu tam, kde má budoucí smlouvu uzavřít osoba odlišná od účastníků rezervační smlouvy.

Související judikatura: rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2004, sp. zn. 33 Odo 330/2002, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2009, sp. zn. 33 Cdo 1814/2008.

Relevantní ustanovení: § 2048 občanského zákoníku.

Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1922/2018

Datum rozhodnutí: 27. června 2018

Závěr: *Jako předpoklad platnosti ujednání o smluvní pokutě sjednané v konkurenční doložce ustanovení § 310 odst. 3 věty druhé zákoník práce stanoví, že výše smluvní pokuty musí být přiměřená povaze a významu podmínek uvedených v odstavci 1. Toto ustanovení tak přenechává soudu, aby v každém jednotlivém případě sám vymezil dispozici právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností, tedy aby sám podle svého uvážení posoudil, jaká výše smluvní pokuty je v konkrétní posuzované věci „přiměřená“ tak, aby naplnila svůj účel. Úvaha soudu není zcela neomezená, neboť právní předpis současně stanoví rozhodná hlediska, jimiž je úvaha soudu o „přiměřenosti“ smluvní pokuty v každém jednotlivém případě usměrňována. Pro úsudek o přiměřenosti smluvní pokuty je rozhodná doba, kdy byla konkurenční doložka sjednána; na přiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat až následně z rozsahu porušení smluvní povinnosti (závazku) zaměstnancem.*

Obsah: Žalobkyně se domáhala, aby byla žalované uložena povinnost zaplatit jí 420 000 Kč s úroky z prodlení. Žalovaná u ní pracovala na základě pracovní smlouvy na pozici obchodního manažera. V pracovní smlouvě byla mezi účastnicemi sjednána konkurenční doložka, v níž se žalovaná zavázala zdržet se po dobu jednoho roku výkonu

výdělečné činnosti, která by byla shodná s předmětem činnosti žalobkyně nebo která by měla vůči ní soutěžní povahu, a žalobkyně se zavázala poskytnout žalované přiměřené peněžité vyrovnání ve výši „celého“ průměrného měsíčního výdělku za každý měsíc plnění tohoto závazku. Pro případ nesplnění závazku žalované byla sjednána smluvní pokuta ve výši „průměrného ročního platu“, tedy celkem 420 000 Kč. Ještě v období platnosti konkurenční doložky však žalovaná porušila svůj závazek z konkurenční doložky, neboť pracovala jako zaměstnanec pro společnost, jejíž činnost byla v soutěžní povaze k předmětu činnosti žalobkyně, a proto žalobkyni vznikl nárok na smluvní pokutu v požadované výši. Soud prvního stupně žalobu nejdříve zamítl, a to z důvodu neplatnosti pracovní smlouvy kvůli absenci podstatných náležitostí. Po zrušení rozsudku odvolacím soudem však žalobě zčásti vyhověl, neboť žalovaná porušila závazek z konkurenční doložky, a proto jí vznikla povinnost zaplatit smluvní pokutu. Smluvní pokutu však soud prvního stupně snížil na částku odpovídající pouze jednomu měsíčnímu výdělku tak, aby odpovídala délce doby, po kterou žalovaná vykonávala konkurenční činnost. Odvolací soud však rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalované uložil povinnost zaplatit i zbývající částku smluvní pokuty až do výše 420 000 Kč. Smluvní pokutu totiž dle názoru odvolacího soudu nebylo možno moderovat. Odvolací soud poukázal i na to, že pokud by žalovaná závazek z konkurenční doložky dodržela, získala by nárok na částku odpovídající výši smluvní pokuty. Závazky stran tedy byly zcela vyrovnané. V podaném dovolání žalovaná tvrdila, že pracovní smlouva nebyla platně sjednána (a tedy nebyla platně sjednána ani konkurenční doložka včetně povinnosti zaplatit smluvní pokutu), namítala nesprávnost závěru o nemožnosti moderace smluvní pokuty a také tvrdila, že v jejím případě k moderaci dojít mělo. Nejvyšší soud považoval dovolání za přípustné v otázce přiměřenosti výše sjednané smluvní pokuty, a to z hlediska souladu s dobrými mravy. Ustanovení § 310 zákoníku práce umožňuje na základě smluvního ujednání omezit právo bývalého zaměstnance na svobodnou volbu povolání podle čl. 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod na určitou (sjednanou) dobu po skončení pracovního poměru a tím jednak preventivně bránit případnému zneužití informací nabytých v souvislosti s výkonem zaměstnání a jednak

bránit potenciálnímu konkurenčnímu střetu zájmů, k němuž by mohlo dojít mezi bývalým zaměstnavatelem a bývalým zaměstnancem, příp. třetí osobou, pro niž bývalý zaměstnanec vykonává výdělečnou činnost. V případě dohod o konkurenční doložce uzavřených podle ustanovení § 310 zákoníku práce je třeba mít na zřeteli zájem na zachování rovnosti účastníků v jejich právu na svobodnou volbu povolání a právu podnikat a z toho vyplývající požadavek na vyváženost vzájemných práv a povinností, které účastníkům z ujednání o konkurenční doložce vyplývají. Dohodu o konkurenční doložce je proto třeba vždy chápat jako vzájemný (synallagmatický) závazek, při němž si účastníci bývalého pracovního poměru poskytují hospodářský prospěch navzájem a jsou si navzájem dlužníky i věřiteli, neboť jen tak lze vyjádřit závazek zaměstnance o tom, že se po určitou dobu po skončení pracovního poměru, nejdéle však po dobu jednoho roku, zdrží výkonu výdělečné činnosti, která by byla předmětem činnosti zaměstnavatele nebo která by měla vůči němu soutěžní povahu, a závazek zaměstnavatele o tom, že zaměstnanci poskytne přiměřené peněžité vyrovnání (kompenzaci), nejméně ve výši jedné poloviny průměrného měsíčního výdělku, za každý měsíc plnění závazku. K těmto vzájemně vyváženým závazkům, které představují podstatné (esenciální) náležitosti dohody o konkurenční doložce, pak může být jako sankce a speciální zajišťovací prostředek dále sjednána přiměřená smluvní pokuta, kterou je zaměstnanec povinen zaměstnavateli zaplatit, jestliže svůj závazek poruší. Zaplacením takto sjednané smluvní pokuty závazek zaměstnance zaniká. Jako předpoklad platnosti ujednání o smluvní pokutě sjednané v konkurenční doložce ustanovení § 310 odst. 3 věty druhé zákoníku práce stanoví, že výše smluvní pokuty musí být přiměřená povaze a významu podmínek uvedených v odstavci 1. Odvolací soud podle Nejvyššího soudu správně posoudil, s ohledem na okolnosti případu, smluvní pokutu jako sjednanou v přiměřené výši. Nejvyšší soud však nesouhlasil se závěrem, že je opodstatněný nárok na zaplacení smluvní pokuty ve výši „ročního platu“. Podle ustanovení § 3 odst. 1 (starého) občanského zákoníku výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Odvolací soud z tohoto hlediska náležitě

nezohlednil rozsah, v jakém žalovaná svůj závazek vyplývající z konkurenční doložky porušila. Je totiž třeba mít na zřeteli, že smluvní pokuta sjednaná v konkurenční doložce slouží – jak vyplývá z ustanovení § 310 odst. 1 zákoníku práce – k zajištění smluvní povinnosti (závazku) zaměstnance, že se po určitou dobu po skončení zaměstnání (nejdéle však po dobu jednoho roku) zdrží výkonu výdělečné činnosti, která by byla shodná s předmětem činnosti zaměstnavatele nebo která by měla vůči němu soutěžní povahu. Jestliže v daném případě pracovní poměr žalované u nového zaměstnavatele trval jen několik málo dní, kdy skončil z iniciativy žalované zrušením ve zkušební době, pak tato skutečnost znamená, že žalovaná porušila svou smluvní povinnost (závazek) vyplývající z konkurenční doložky pouze v zanedbatelném rozsahu. Nelze přitom přehlédnout ani to, že zaplacením sjednané smluvní pokuty závazek zaměstnance ze zákona zaniká a znamená pro zaměstnance „osvobození“ od závazku vůči bývalému zaměstnavateli a možnost nerušeně (již bez dalších sankcí vyplývajících z konkurenční doložky) pokračovat ve výkonu výdělečné činnosti, která pro něj byla do té doby z hlediska konkurenční doložky nepřipustná. V daném případě by však byl majetkový postih žalované o to významnější (citelnější), jestliže zaplacení smluvní pokuty by pro ni tento „osvobozující“ efekt postrádalo. Podle názoru dovolacího soudu nelze za této situace po žalované spravedlivě požadovat zaplacení smluvní pokuty za porušení smluvní povinnosti vyplývající z konkurenční doložky, a proto výkon práva žalobkyní spočívající v tomto požadavku je třeba hodnotit jako rozporný s dobrými mravy ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku.

Související judikatura: rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 1714/2001, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdo 473/96, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 1. 2015, sp. zn. 21 Cdo 506/2013.

Relevantní ustanovení: § 310 zákoníku práce.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 5101/2017

Datum rozhodnutí: 5. června 2018

Závěr: Při výkladu časových účinků vývoje judikatury se konstantně dovozuje, že coby výchozí diskord platí v českém právním řádu tzv. incidentní

retrospektivita nových právních názorů, tedy jejich aplikace na všechna probíhající řízení, jakož i případy budoucí s tím, že výjimečně nepoužití později se prosadivších názorů v dříve zahájených kauzách může být odůvodněno pouze specifiky konkrétních situací, jež zakládají intenzivnější zájem na ochraně legitimních očekávání a důvěry adresátů právních norem ve stabilitu právního řádu. Byť jsou tyto teze někdy vyslovovány s tím, že platí v kontextu horizontálních právních vztahů, není důvodu, aby se neprosadily též v právu procesním, kde se zásada, dle níž neurčují-li přechodná ustanovení nového předpisu jinak, použije se nové procesní právo také v řízeních zahájených přede dnem nabytí jeho účinnosti, uplatňuje i v rámci posuzování časového střetu norem obsažených v právních předpisech.

Obsah: Spor byl veden o vydání bezdůvodného obohacení ve výši desítek milionů korun. Soud prvního stupně rozhodl, že nárok je důvodný co do základu. Spornou se ukázala otázka věcné příslušnosti soudu. Okresní soud uvedl, že jde-li o nárok na vydání bezdůvodného obohacení vzniklého plněním z neplatné smlouvy, je jeho pravomoc dána i přesto, že samotný závazek ze smlouvy platně uzavřené by měl charakter veřejnoprávního vztahu a byl by přezkoumatelný správním orgánem. V odůvodnění mezitímního rozsudku pak okresní soud dovedl, že účastníci chtěli uzavřít smlouvu o závazku veřejné služby dle § 19a zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, představující veřejnoprávní smlouvu spadající pod právní úpravu obsaženou v zákoně č. 500/2004 Sb., správním řádu, jelikož však součástí smlouvy nebyl dopravcem předložený předběžný odborný odhad prokazatelné ztráty vyžadovaný § 19b zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, ve znění účinném k datu uzavření smlouvy, je třeba smlouvu pro tento nedostatek zákonné náležitosti považovat za neplatnou. Odvolací soud však na základě odvolání rozsudek zrušil a řízení zastavil. Zároveň rozhodl o postoupení věci příslušnému krajskému úřadu. Odvolací soud dospěl k závěru, že vzhledem k tomu, že se jedná o spor z veřejnoprávní smlouvy, jež je v souladu s ustanovením § 169 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, povolán rozhodovat správní orgán, nemají dle § 7 odst. 1 OSŘ soudy pravomoc o věci rozhodovat v občanském soudním řízení. Nejvyšší soud však rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k novému rozhodnutí. Zdůraznil, že v daném případě je třeba přihlídnout k tomu, že projednávána pře je dle žalobních tvrzení sporem o vydání

bezdůvodného obohacení, tedy v podstatě sporem z občanskoprávního závazkového vztahu. Následně odvolací soud mezitímní rozsudek soudu prvního stupně potvrdil s ohledem na jím shledanou neplatnost uzavřené smlouvy pro absenci nezbytné náležitosti. Následně dovolání bylo zamítnuto. V navazujícím řízení rozhodl soud prvního stupně o povinnosti žalovaného zaplatit konkrétní částku, zčásti žalobu zamítl. Soud prvního stupně se s ohledem na pravomocné rozhodnutí o základu nároku zaměřil na stanovení výše bezdůvodného obohacení žalované, kterou odvodil od rozdílu mezi poskytnutými zálohami určenými na krytí prokazatelné ztráty a obvyklou cenou realizovaných dopravních výkonů po odečtení tržeb z jízdného za současného zohlednění maximálního přiměřeného zisku. Odvolací soud však rozsudek zrušil a řízení zastavil. Odvolací soud uvedl, že otázku pravomoci v řešené věci hodnotily Nejvyšší i Nejvyšší správní soud, přičemž shodně dospěly k závěru, že předmětná žaloba má být projednána v občanském soudním řízení. Po vydání konečného rozsudku soudem prvního stupně však zvláštní senát zřízený podle zákona č. 131/2002 Sb. vydal usnesení č. j. Konf 10/2015-11, v němž zaujal ve zcela obdobné věci stanovisko opačné. Pravomoc soudu k projednání těchto nároků tak dána není. Proti rozhodnutí bylo podáno dovolání založené na polemice s časovými účinky měnící se judikatury soudů. Nejvyšší soud dovolání vyhověl. Při výkladu časových účinků vývoje judikatury se konstantně dovozuje, že coby východisko platí v českém právním řádu tzv. incidentní retrospektivita nových právních názorů, tedy jejich aplikace na všechna probíhající řízení, jakož i případy budoucí s tím, že výjimečně nepoužití později se prosadivších názorů v dříve zahájených kauzách může být odůvodněno pouze specifiky konkrétních situací, jež zakládají intenzivnější zájem na ochraně legitimních očekávání a důvěry adresátů právních norem ve stabilitu právního řádu. Při řešení otázky bezprostřední aplikovatelnosti nových judikatorních názorů v dosud probíhajících řízeních, respektive problému, zdali by se posléze zaujaté náhledy v neskončené věci výjimečně uplatnit neměly, pak může mít význam též hledisko procesní ekonomie. V posuzované kauze se stala v důsledku judikatorního vývoje nejistou sama otázka, zda mají civilní soudy pravomoc k jejímu projednání, na niž zpočátku vrcholné soudy dávaly kladnou odpověď s ohledem

na dřívější judikaturu zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. Podle názoru Nejvyššího soudu specifikum daného případu spočívalo v tom, že byl vynesena pravomocný mezitímní rozsudek opírající se o předpoklad existence pravomoci soudů k rozhodování takových sporů, čímž byla velmi silně utvrzena předchozím usnesením dovolacího soudu založená důvěra žalobce ve správnost jeho postupu spočívajícího v uplatnění požadavku na úhradu sporné částky žalobou před civilními soudy. Bez ohledu na to, kudy má být do budoucna vedena hranice mezi pravomocí soudů a správních orgánů, by bylo projevem nepřiměřeného lpění na technických pravidlech (jdoucího na úkor snahy o efektivní řešení merita sporu předstřeleného žalobcem), jakož i naprostým popřením procesní ekonomie, pokud by v řešené věci byl po více než 10 letech od podání žaloby a poté, co byl vydán pravomocný mezitímní rozsudek o důvodnosti základu nároku (jenž obstál v dovolacím přezkumu a v současnosti již nemůže být procesně regulérním způsobem odpraven), konstatován nedostatek soudní pravomoci a byly-li by veškeré výstupy dosavadního řízení anulovány s poukazem na vývoj v náhledu zvláštního senátu na výklad pojmu „spory z veřejnoprávní smlouvy“, k němuž došlo v průběhu řízení o odvolání proti konečnému rozhodnutí prvostupňového soudu. To platí tím spíše, že dokončení projednávání řešeného sporu civilními soudy v souladu s dříve se prosazujícím názorem vrcholných soudů samo o sobě nepřivodí žádnou materiální újmu ve sféře žalované, nýbrž pouze stanoví procesní rámec pro autoritativní posouzení nároku vzneseného předmětnou žalobou.

Související judikatura: usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. č. j. Konf 10/2015-11 ze dne 25. 2. 2016, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2011, sp. zn. 22 Cdo 1788/2011, usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2017, sp. zn. IV. ÚS 1979/17, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 5. 2016, č. j. 1 As 66/2016-104.

Relevantní ustanovení: § 19a zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, § 169 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu.

Ústavní soud

Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 955/18

Datum rozhodnutí: 9. července 2018

Závěr: *Pro účely trestního řízení ve vztahu k právu svědka odepřít výpověď nelze nezohlednit skutečnost, že přátelství může v některých případech představovat stejně pevné, anebo dokonce i silnější pouto, nežli je tomu u rodinných vztahů. Intenzita přátelského vztahu přitom může být dána celou řadou aspektů: podobností názorů a zastávaných hodnot, délkou jeho trvání, společnými zážitky, koníčky, zájmy a dalšími přáteli, profesní provázaností, bydlením v sousedství, vzájemným kamarádstvím dětí, společně tráveným časem apod. Břemeno torzení ohledně důvodu odepření výpovědi je vždy na straně svědka.*

Obsah: Ústavní stížnost byla podána proti usnesení policie, jímž byla svědkyni uložena pořádková pokuta ve výši 10 000 Kč za to, že odmítla vypovídat v trestní věci znásilnění manželky manželem, a to z toho důvodu, že oba manžele svědkyně považuje za osoby blízké, jelikož s nimi jezdila na dovolené, s manželkou se zná od školky a přátelský vztah navázaly již na střední škole. Policejní orgán stěžovatelce uložil pořádkovou pokutu, jelikož dospěl k závěru, že stěžovatelka přes předchozí napomenutí a řádné poučení ruší přípravné řízení před policejním orgánem, když její vysvětlení, proč odmítla v této věci vypovídat jako svědkyně, bylo shledáno nedostatečným a nedůvodným. Policejní orgán uvedl, že stěžovatelka byla jednou z prvních osob, které poškozená kontaktovala, přičemž dle výpisu z telekomunikačního provozu mezi nimi proběhlo pět telefonických kontaktů, takže lze předpokládat, že spolu tyto ženy o věci telefonicky hovořily, a stěžovatelka by tak mohla uvést podstatné okolnosti důležité pro řádné objasnění věci. Uložení pořádkové pokuty odůvodnil policejní orgán tak, že stěžovatelka „není k zúčastněným osobám v poměru rodinném ani natolik podobném, aby jejich újmu ve smyslu trestního stíhání mohla pociťovat jako újmu sobě vlastní. To dokládá skutečnost, že pokud byla jmenovaná dotazována, jakým způsobem by jejich újmu pociťovala jako sobě vlastní, uvedla toliko, že by se tím trápila“. Stížnost stěžovatelky obecný soud zamítl a uvedl, že poměr osob ke stěžovatelce i důvodnost pociťované újmy je třeba opřít o objektivní skutečnosti a daný poměr

musí existovat v době výslechu, což stěžovatelka neprokázala, a to zejména ve vztahu k osobě podezřelého. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítala porušení čl. 37 odst. 1 Listiny s tím, že dostatečně vysvětlila (dokonce dvakrát) důvody, pro které odmítla svědčit. Byla prý nepřipustným způsobem nucena podat svědectví, a to navíc za situace, kdy bylo prověřování pravomocně odloženo. Pokud by totiž svoje důvody pro odmítnutí výpovědi dále konkretizovala, dostala by se již za hranici, kdy by mohla ohrozit někoho z dotčených osob. Obě tyto osoby totiž považuje za nacházející se v poměru obdobném rodinnému, neboť se jedná o dlouholeté kamarády a rodinné přátele, s nimiž její rodina trávila podstatnou část volného času, věnovali se společným aktivitám a jezdili spolu na dovolené. Na tom nic nezměnilo ani rozvodové řízení. Sdělovali si rovněž diskrétní informace, které neznali ani rodinní příslušníci. Stěžovatelka nesouhlasí s tím, že znakem osob blízkých musí být jejich blízký kontakt, jelikož mezi těmito osobami může být i silný citový vztah „na dálku“. Ústavní soud nejdříve poukázal na bagatelnost věci, jež by odůvodňovala odmítnutí ústavní stížnosti, avšak shledal obecný přesah stížnosti nad zájmem stěžovatelky, neboť je zjevně dána potřeba ústavněprávně vyložit (potenciální) kolizi mezi tímto základním právem na straně jedné a legitimním zájmem státu na objasňování a vyšetřování trestných činů. V případě, kdy mezi dotčenými osobami není dán vztah rodinný, se jedná o osoby blízké jen tehdy, existuje-li mezi nimi vztah citový, a to tak silný, že by újmu jedné osoby pocítovala druhá osoba jako újmu vlastní. V tomto směru je proto třeba trvat na tom, že v každém individuálním případě je namístě bedlivě zkoumat, zda se o takový vztah skutečně jedná, či nikoliv. Na straně druhé je však obecně známou pravdou, že přátelství může v některých případech představovat stejně pevné, anebo dokonce i silnější pouto, nežli je tomu u rodinných vztahů. V této souvislosti lze připomenout i známé rčení, podle kterého si nikdo nevybírá vlastní rodinu, nýbrž právě své přátele. Intenzita přátelského vztahu přitom

může být dána celou řadou aspektů: podobností názorů a zastávaných hodnot, délkou jeho trvání, společnými zážitky, koníčky, zájmy a dalšími přáteli, profesní provázaností, bydlením v sousedství, vzájemným kamarádstvím dětí, společně tráveným časem apod. Okolnost, že se dané osoby delší dobu nevidají, nicméně sama o sobě (tzn. bez toho, že by např. mezi těmito osobami došlo k závažné roztržce) nemůže být interpretována jako měřítko, z něhož by bylo možno dovodit, že se již nejedná o blízký vztah, jak chybně dovodil okresní soud. Pevnost přátelského vztahu, pojmově spojená s pocitem, že újma způsobená příteli (osobě blízké) se bolestně dotkne i jiné osoby, totiž nemusí vůbec záviset na tom, jak často se tyto osoby stýkají. Z reálného života (a koneckonců třeba i z krásné literatury) jsou ostatně dobře známy velmi pevné přátelské vztahy („přátelství na celý život“), byť se dané osoby z rozličných důvodů třeba i řadu let či desetiletí neviděly. Pojem osoby blízké tedy je třeba vnímat jako tzv. typový pojem, kdy nedostatek intenzity jednoho znaku může být nahrazen vyšší intenzitou znaku jiného. Břemeno tvrzení ohledně důvodu odepření výpovědi je vždy na straně svědka. Pokud však v konkrétním případě, jako tomu bylo v nyní projednávané věci, stěžovatelka uvedla relevantní okolnosti, z nichž vyplynul její velmi intenzivní vztah k poškozené (a po jejím seznámení se s podezřelým rovněž k němu), jako byla známost již od školky, trávení společných dovolených a oslav a časté stýkání se, a sama uvedla, že s nimi zažila více než s vlastní rodinou apod., jednalo se o natolik relevantní tvrzení, že by je policejní orgán a poté okresní soud musely vyvrátit vlastní argumentací, což však povýtce nečinily, když se omezily na pouhé konstatování, že se stěžovatelka s podezřelým neseťkala několik měsíců.

Související judikatura: náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3162/12.

Relevantní ustanovení: čl. 37 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, § 100 odst. 2 trestního řádu.

Připravil: Jan Tryzna